

Дониёлбий оталик (Дониёлбий ибн Худоёрбий)

(?-1785)

(1758-1785)

Мангитларнинг нуфузли бийларидан, оталик. Бухоро амири Мухаммад Рахимбийнинг амакиси. 1758-йил 24-мартда Мухаммад Рахим вафотидан сўнг унинг ўғиллари бўлмаганлиги учун хонлик тахтига вояга етмаган набираси - Фозилтўра ўтказилган, Миёнкол хокими бўлган Дониёлбий унга оталик қилиб тайинланган (1758-1785). Бундан норози бўлган вилоят хокимлари, кенагас, юз, бахрин, бурхут ва сарой кабилалари амирлари марказлашган хокимиятга қарши исён кўтариб, 10 минг йигитни қуроллантириб, Бухоро томонга юришган. Уларга қарши чиққан Дониёлбий исёнкор вилоят хокимлари билан бир битимга келишган. Унга кўра, Фозилтўрани тахтдан тушириб, ўрнига Аштархоний шахзодалардан бўлган Абулғози хонлик тахтига ўтказилган (1758-1785). Дониёлбий ҳам оталик мансабини, ҳам амалдаги ҳукмдорликни ўз кўлида саклаб қолган. Дониёлбий оталик даврида ҳам ўзаро урушлар давом этиб, Кармана, Ўратепа, Нурота, Шеробод, Бойсун ва бошқа жойларда махаллий қучлар бош кўтариб, пойтахт измидан чиқишга ҳаракат қилганлар. 1781-йил Россия ҳукумати Бухоро билан савдо битимини тузишга таклиф этганида Дониёлбий бу битимни 92 ўзбек кабиласи бошликлари розилигисиз имзолай олмаслигини билдирган. Бу ҳолат Дониёлбий даврида Бухоро амирлиги сиёсий марказлашув даражаси Мухаммад Рахим давридан анча паст бўлганини билдиради. Бу табиий суратда Бухоро шахри аҳолисининг норозилигига сабаб бўлган. Бундан ташқари Дониёлбий кўшин таъминоти учун лўплаб кўшимча солиқлар жорий этиб, бу билан пойтахтдаги хунармандлар ва савдо ахлини ўзига қарши қўйиб қўйган эди. 1784-йил Бухорода кўзғолон кўтарилиб, унда мингга яқин киши ўлдирилган. Дониёлбий хокимиятни шахарликлар обрў-етибори баланд бўлган ўгли шохмуродга топширишга мажбур бўлди. Бухоро хонлигини бирлаштириш марказлаштириш учун қурашни Шохмурод давом эттирган.

Мангитлардан бўлган Бухоролик тарихчи Мухаммад Ёқубнинг ёзишича: “Дониёлбий сахий ва мурувватли хоким сифатида машхур бўлган, лекин давлат (молия) ишлари билан кизикмаган. Бирон ишни бошлашдан олдин ишнинг кўзини биладиган кишилар билан маслаҳатлашган”. Дониёлбий хонлик унвонини қабул қилмаган, у оталик унвони каноатланган.

Дониёлбий даврида меъморай ёдгорликлардан “Халифа Худойдод” мажмуаси (масжид, мадраса, сардоба ва мазор, 1777-йил ) қурилиши бошланган.